

РІД НАШ КРАСИЙ, РІД ПРЕКРАСИЙ!

ОТЧІЙ

ЧАСОПИС
РІК ЗАСНУВАННЯ
2002
ВЕРЕСЕНЬ
Число 9 (213)
КИЇВ 2019

Видання ГО "Товариство "Чернігівське земляцтво"

Оновлення української школи

*Тільки той народ і бере перемогу,
який має найкращу школу.*

Софія Русова

Розпочався в країні новий навчальний рік. Він проходить під знаком продовження освітньої реформи "Нова українська школа", яку було започатковано в минулому навчальному році.

Головна мета цієї реформи – створити школу, в якій буде приємно навчатися і яка даватиме учням не тільки знання, а й вміння їх застосовувати в житті, вчитиме критично мислити та бути відповідальними громадянами і патріотами країни.

Нова українська школа – це нове освітнє середовище, інклюзивне навчання, робота в команді, вмотивований учитель, педагогіка партнерства, виховання на цінностях, новий випускник. Вона потребує нового вчителя, який зможе стати агентом змін. Тільки за умов підготовки нового, успішного вчителя можливий успішний учень, а отже, й успішна держава.

Запорукою успіху нової української школи є тісна співпраця освітян з батьками, громадою. Батьки учнів мають бути не тільки добровільними помічниками освітян у створенні комфортних умов для навчання дітей, а й однодумцями у справі їх виховання.

Освітня реформа "Нова українська школа" вперше за часів незалежної України підтримано значним фінансовим ресурсом.

У контексті проведення реформи "Нова українська школа" гімназія працює як модель авторської школи "Життєстверджуюча педагогіка Софії Русової", головною метою діяльності якої є розроблення, експериментальна перевірка та впровадження моделі організації освітнього процесу на основі критичного осмислення і творчого використання педагогічних ідей Софії Русової. Освітнє середовище гімназії спрямоване на розвиток дитини, формування її мотивації до навчання. З цією метою оновлено кабінети хімії, фізики, інформатики, географії та початкових класів. До послуг учнів лінгфонний кабінет, центр здоров'я, сучасний спортзал, ігрова кімната, спальня для першокласників, медіатека. У навчальному процесі широко використовуються ІТ-технології, нові мультимедійні засоби навчання.

Важливе місце в гімназії відводиться інклюзивному навчанню. З цією метою обладнано три інклюзивні класи. Для дітей з інвалідністю створені індивідуальні програми розвитку, забезпечується психолого-педагогічний супровід, здійснюються корекційно-реабілітаційні заходи. Навчальний процес у гімназії здійснюється на засадах особистісно-орієнтованої моделі освіти, яка передбачає врахування прав дитини, її здібностей, потреб та інтересів, реалізацію на практиці принципу дитиноцентризму.

Велике значення в гімназії приділяється формуванню в учнів навичок науково-дослідницької

діяльності. Цьому сприяє робота науково-учнівського товариства "Пошук", де учні, починаючи з 4 класу, пишуть і захищають на науково-практичній конференції дослідницькі роботи. Кращі з цих робіт представлені у Національному центрі "Мала академія наук України".

У гімназії працюють висококваліфіковані, творчі вчителі, більшість з яких вже опанували нові принципи роботи, почали будувати нові взаємовідносини з учнями та їхніми батьками і здатні змінювати українську школу. Такі вчителі підтримуються як морально, так і матеріально, зокрема гімназійною премією ім. Софії Русової.

Сьогодні наша гімназія не просто заклад загальної середньої освіти, а єдина в області авторська школа. І це дає їй можливість не тільки змінювати зміст і форми навчання в рамках проведення освітньої реформи, а будувати нову українську національну школу, про яку мріяла С.Ф. Русова.

Розпочинаючи новий навчальний рік, адресуємо щирі вітання та найкращі побажання всьому педагогічному загалу України в реалізації визначної місії Вчителя – засівати у благодатний ґрунт дитячої душі зерно, що проростатиме добром, любов'ю, мудрістю, звитягою та подвижництвом.

Наталія КОРЖ,
директор Ріпкинської гімназії
ім. Софії Русової,
заслужений працівник освіти

Знання збираються по краплині, як вода в долині.
Українське прислів'я

У ВЕРЕСНІ СВЯТКУЮТЬ СВІЙ ЮВІЛЕЙ:

РЕКУН Іван Андрійович – 85-ліття. Народився 2 вересня 1934 року в с. Володькова Дівича Носівського р-ну. Радник юстиції. Був прокурором слідчого управління Центральної української транспортної прокуратури.

ВОЛОХІН Михайло Михайлович – 85-ліття. Народився 15 вересня 1934 року в селищі Радул Ріпкинського району.

Трудову діяльність розпочав у Київському судноремонтному заводі. Після демобілізації з лав Радянської армії працював водієм таксомоторного парку, а потім – водієм Київської міськради. По закінченні навчання у Київському річковому технікумі працював на ліфтовому заводі начальником транспортного відділу. Учасник ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС.

ЧАПЛАЙ Михайло Петрович – 85-ліття.

Народився 22 вересня 1934 року в Бобровиці. Був помічником президента ЗАТ "Променергоавтоматика".

КАЛІНІЧЕНКО Микола Омелянович – 80-річчя. Народився 7 вересня 1939 року в Носівці. Начальник випробувальної станції Державного науково-дослідного інституту "Квант" у м. Києві. Автор розробок десятків електронних приладів. Кандидат технічних наук. Лауреат Державної премії України.

КОЛЯДА Любов Петрівна – 80-річчя. Народилася 11 вересня 1939 року в с. Чемер Козелецького р-ну. Працювала начальником відділу в управлінні капітального будівництва у Міністерстві харчової промисловості.

КОСТІН Олександр Васильович – 80-річчя. Народився 22 вересня 1939 року в Самарканді (Узбекистан). Завідувач кафедри оперної режисури Національної музичної академії України ім. Петра Чайковського Автор балетів, опер, музики до театральних вистав, фільмів.

Народний артист України, заслужений діяч мистецтв України, член Національної спілки композиторів України, лауреат Національної премії України ім. Т.Г. Шевченка.

МАКСИМЕНКО Марія Семенівна – 80-річчя. Народилася 27 вересня 1939 року в с. Смяч Сновського р-ну. Працювала санітаркою у Щорській лікарні. В 33 роки овдовіла, сама виховала 4 дітей. Після поранення сина Віктора в Афганістані рятувала його у Ростові-на-Дону.

ПРИСТУПКО Сергій Феодосійович – 75-річчя. Народився 4 вересня 1944 року в с. Кобижча Бобровицького р-ну. Працював заступником редактора Броварської газети "Нове життя".

ОГІЄВСЬКА Ольга Андріївна – 75-річчя. Народилася 5 вересня 1944 року в Ніжині.

ТРЕЙТЯК Ганна Василівна – 70-річчя. Народи-

лася 8 вересня 1949 року в с. Кіпті Козелецького р-ну. Бухгалтер Київської міської дитячої клінічної лікарні №2.

ПАВЛЕНКО Тамара Михайлівна – 70-річчя. Народилася 24 вересня 1949 року в с. Заудайка Ічнянського р-ну. Працювала головним редактором програм для дітей та юнацтва Національного телебачення України.

СМІЛИК Олександр Якович – 70-річчя. Народився 26 вересня 1949 року в с. Червоний Колодязь Ніжинського р-ну. Працював начальником відділу експлуатації на об'єднаному підприємстві транспортного забезпечення Державного управління справами. Учасник ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС.

ЮРЧЕНКО Олександр Григорович – 70-річчя.

Народився 26 вересня 1949 року в с. Жовідь Сновського р-ну. Генерал-майор у відставці. Нагороджений орденом "За заслуги" III ступеня. Почесний член Ради Товариства "Чернігівське земляцтво".

НІКОЛАЄНКО Володимир Петрович – 65-річчя.

Народився 6 вересня 1954 року в с. Авдіївка Сосницького р-ну. Директор ТОВ "Поліфарб".

ШКАРАБУРА Олександра Михайлівна – 65-річчя.

Народилася 16 вересня 1954 року в с. Кобижча Бобровицького р-ну.

ГЛУЦЬКИЙ Леонід Іванович – 65-річчя. Народився 22 вересня

1954 року в с. Хмільна на Київщині, в 1956 р. сім'я переїхала до с. Нові Яриловичі Ріпкинського р-ну. Служив у Генеральному штабі Збройних сил України, заступником начальника Державної інспекції цивільного захисту та техногенної безпеки в МНС України. Нагороджений орденом "За службу Вітчизні" III ступеня та багатьма медалями. Учасник ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС. Полковник служби цивільного захисту на селення.

ПОДИМАЙЛО Василь Миколайович – 60-річчя. Народився 3 вересня 1959 року в Бобровиці. Головний фахівець відділу застосування пожежної та спеціальної техніки МНС України.

СЕРГІЙКО Віктор Анатолійович – 60-річчя. Народився 23 вересня 1959 року в с. Михайлівка Сновського р-ну. Провідний інженер ВАТ "Укртелеком".

ДОДУХ Катерина Григорівна – 60-річчя. Народилася 28 вересня 1959 року в с. Нові Млини Борзнянського р-ну. Фельдшер швидкої допомоги.

ХОМЕНКО Людмила Василівна – 55-річчя. Народилася 5 вересня 1964 року в с. Орлівка Куликівського р-ну. Завідувач сектору у Фонді комунального майна Київської обласної ради.

Дорогі земляки!

Рада ГО "Товариство "Чернігівське земляцтво" сердечно вітає вас із ювілеєм і зичить усім доброго здоров'я, великих успіхів у житті, оптимізму, сімейного щастя, невтомного добротворства в ім'я рідної землі.

До 200-річчя від дня народження

Григорій Галаган – представник відомого старшинського роду, українофіл, меценат, громадський діяч. За його ініціативи і матеріальної підтримки відкрито гімназію в Прилуках у 1874 році, колегію в Києві у 1871 році, а також багато народних шкіл. Фінансував видання журналу "Киевская старина", відстоював інтереси селян. Був одним з ініціаторів скасування кріпосного права. В рідних Сокиринцях відкрив першу в Україні сільську позикову ощадкасу.

Добро повертається

15 серпня на Срібнянщині на території Сокиринського архітектурно-паркового комплексу, де величавими колонами зустрічає подорожніх Палац древнього роду Галаганів, відбулось урочисте відкриття пам'ятного знаку, приуроченого 200-річчю від дня народження українського мецената Григорія Галагана.

На вшанування свого славетного предка з різних куточків світу прибули представники знаменитих колись українських родів Галаганів, Кочубеїв, Милорадовичів, Гудовичів, Ламздорфів-Галаганів. Серед гостей були меценати-сучасники, що долучилися до відродження садиби – співзасновник ТОВ "Фундамент" Олександр Стеріополов, генеральний директор ДП "ГДП" Павло Кривонос, голова правління спілки "Хмельницьке кредитне товариство" Світлана Воробйова, президент Всеукраїнської асоціації кредитних спілок Ольга Мороз, Микола Левченко, який ініціював реставрацію однієї з кімнат палацу, депутат Верховної Ради Олег Дмитренко, який забезпечив фінансову підтримку заходу, представники Чернігівської обласної і Срібнянської районної державних адміністрацій та члени громади села Сокиринці.

Керівник Прилуцького відділення Павло Кривонос, пропонує історичні цінності і природні красоти Чернігівщини, доправив у Сокиринці дипломатів 14 країн зі своїми родинами: з Афганістану, Бельгії, Великої Британії, В'єтнаму, Іраку, Казахстану, Канади, Лівану, Молдови, Палестини, Словенії, США, Таджикистану, Узбекистану та представників Продовольчої і сільськогосподарської місії ООН в Україні.

Чисельною на заході була і делегація Чернігівського земляцтва: голова Ради Віктор Ткаченко, Тетяна Літошко, Михайло Гриценко, Андрій Пінчук, Григорій Шкробель, Микола Поета, Микола Горіденко та інші.

На урочистому привітанні були традиційні хліб-сіль, подарунки від Чернігівського земляцтва та Прилуцького відділення, делегації дипломатів. У вітальному слові директор ліцею Микола Купрієнко та представник ТОВ "Батьківщина" Ірина Крилива подякували всім, хто долучився до першого кроку реставраційних робіт на території комплексу та садиби.

Для гостей була проведена оглядова екскурсія садибою Галаганів, де сьогодні функціонує Сокиринський професій-

ний аграрний ліцей, що готує майбутніх кваліфікованих робітників для сільськогосподарської галузі, прогулянка парковою алеєю поміж столітніми дубами, що частково збереглися на території парку. Першою зупинкою на шляху стала "колона смутку" мала архітектурна споруда, поставлена в пам'ять про рідних, які рано померли, адже подружжя Галаганів втратило трьох дітей у віці немовляти. Далі гості перейшли до культової зони парку. Саме тут була розташована Петропавлівська церква, усипальниця роду Галаганів, а неподалік – церква святої Варвари. Усі споруди були знищені комуністичним режимом у 1927–1929 роках. На цьому місці біля поховань знаменитих колись представників українського роду Галаганів і відбулось урочисте відкриття пам'ятного меморіалу.

До відкриття меморіалу – перерізання святкової стрічки – було запрошено нащадка роду Галаганів Олександру Ширінські-Шихматову, директора ДП "ГДП" Павла Кривоноса, Надзвичайного і Повноважного Посла Афганістану пана Сардара Мохаммад Рахман Огли, який представляв дипломатичний корпус, та керівника будівельної фірми Миколу Левченка.

Після завершення офіційної частини гості продовжили знайомство з родовою садибою. Поблизу палацу їх очікувала виставка картин професора живопису Китаю Григорія Шкробеля, роботи якого презентовано у багатьох країнах світу. Поблизу пам'ятника кобзарю Остапу Вересаю, який жив у Сокиринцях під опікою Галагана і був носієм української історичної спадщини та народної культури, гості змогли насолодитись українським народним мелосом в сучасному виконанні бандуристів. На всіх чекав ще один сюрприз – виступ дитячого танцювального колективу реконструкцій історичних постановок танцю під керівництвом професора Оксани Захарової (м. Ічня), які виконали полонез, іспанський вальс та падеграс. Наприкінці свята для усіх гостей садиби лунав вальс А. Хачатуряна. Епогеєм урочистостей став виступ капели бандуристів ім. О. Вересаєва з Чернігова.

Завершилось свято найщирішими побажаннями та настановами бути гідними держави, яку вони представляють, жити вірою та правдою. Про це говорили і дипломати, і нащадки роду Галаганів, і представники місцевої громади.

Тетяна ЛІТОШКО

Великий дух

Лелека-старожил хвилювався як ніколи, оглядаючи з гнізда осяяну ранковим промінням Мотронівку. Ставши на крило, набрав висоту й зробив обліт милого серцю кулішівського хутора. З висоти безхмарного, настоящего на різнотрав'ї неба він, витягнувши гнучку ший, видивлявся гостей, що 9 серпня з різних сторін прямували на велике свято – 200-річчя від дня народження Пантелеймона Куліша. Аби віддати шану своєму землякові, на урочисту подію відгукнулися поціновувачі таланту великого українця – прозаїка, поета, історика, фольклориста, етнографа, публіциста, редактора, видавця, подвижника розвитку української духовності – з усієї Сіверщини, Києва, Полтави і Харкова.

У програмі торжеств за ініціативи товариства "Чернігівське земляцтво" в Києві відбулося відкриття меморіальної дошки на фасаді музею Пантелеймона Куліша на честь нашого земляка, Героя України, державного діяча Івана Плюща, ініціатора створення історико-меморіального музею-заповідника "Ганнина пустинь", заснування Чернігівського міського відділення Міжнародного благодійного фонду Пантелеймона Куліша та друку двотомного видання "Пантелеймон Куліш – особистість, письменник, мислитель".

Меморіальну дошку відкрили заступник голови Чернігівської обласної ради Арсен Дідур, в.о. голови обласної державної адміністрації Наталія Романова, голова ради товариства "Чернігівське земляцтво", почесний громадянин Чернігівської області Віктор Ткаченко.

У своїх виступах перед велелюдною громадою вони зупинилися на науковій, творчій і громадській діяльності Пантелеймона Куліша, через постать якого пізнаємо своє минуле і розуміємо самих себе, який був серед батьків-засновників нашої незалежної Української держави.

Липовою тінистою алеєю учасники торжества пройшли через арку зі зворуш-

лими словами "І буде дух його із віку в кісіяти, серця сцілющою водою покропляти і рани гоїти, і сльози обтирати" до місця вічного спочинку господарів хутора, назву якого Пантелеймон Куліш перейменував на Ганину пустинь. Хвилюючим для кожного присутнього стало покладання живих квітів до могил Пантелеймона Куліша, Ганни Барвінок та родини Білозерських, після чого настоятель храму Святої Великомучениці Катерини Православної Церкви України протоієрей Роман Кіник відправив поминальне богослужіння. В програмі торжеств відбувся день відкритих дверей музею Пантелеймона Куліша. Учасники й гості свята ознайомилися з експонатами музею, серед яких вирізнялися друковані твори Пантелеймона Куліша та книги про нього, його творчість і культурно-просвітницьку діяльність.

У будинку Білозерських цього дня працювали дві пересувні виставки: одна – з Батурина, друга – з Чернігова, з історичного музею ім. В.В. Тарновського. Співробітники музею розповіли багато цікавих історій про увіяря.

Пройшовшись доріжкою закоханих, зупиняєшся в альтанці, де свого часу гаряче говорили про майбутню долю України Тарас Шевченко (він був боярином на

весіллі Пантелеймона Куліша і Ганни Барвінок), Віктор Забіла, Марко Вовчок, Опанас Маркевич, Микола Костомаров та Іван Франко, який писав, що "Куліш – перворядна зірка в нашому письменстві..."

Прямуючи до озера, облямованого верболозом і очеретом, обов'язково повернеш до Ганниної альтанки. Тут, на березі озера, у віддаленому куточку, полюбляла відпочивати Ганна Барвінок, поетеса і письменниця. Усамітнівшись, вона милувалася срібною водою й мріяла. Тут їй легше було чекати із далеких подорожей свого завжди молодого душею Панька. Це тут, в альтанці, вона прочитала дорогого їй листа від чоловіка з такими проникливими словами: "Зовсім інша б була річ, якби ми єдиними устами і єдиним серцем трудилися над пробудженням суспільно національної свідомості України". Ці актуальні і в наш час слова викарбувані на стелі, що знаходиться поруч зі святими могилами в Мотронівці.

Вершиною свята став концерт за участю місцевих та чернігівських творчих колективів. Перед його початком лунали промови гостей, вірші Куліша. Крайці популяризатори творчості Пантелеймона Куліша, активісти, що доклали зусилля в організації свята, були відзначені керівництвом області, Радою Чернігівського земляцтва.

У торжествах взяла участь численна делегація Чернігівського земляцтва в Києві, у складі якої яскраві особистості, патріоти рідного краю: Михайло Гриценко, Андрій Пінчук, Володимир Леміш, Олег Проценко, Микола Поета, Григорій Шкробель, кобзар Василь Нечепа, Микола Обушний...

Сонце сідало за обрій. А слово Кулішеве продовжувало бриніти у наших серцях. Над нами низько пролетів лелека. Повертаючись до свого гнізда, він помахав нам своїми широкими крилами, запрошуючи повернутися до історико-культурного музею-заповідника Пантелеймона Куліша "Ганнина пустинь" ще і ще раз, аби наснажитись величним духом нашого Пантелеймона Куліша.

В'ячеслав МИХАЙЛИШИН

Фото автора

СВЯТО Кулішевої музи

У Камінній залі Будинку письменників зібралася красне товариство шанувальників, дослідників, навчителів, проповідників Кулішевого слова: поети й письменники, вчителі, науковці, медики, математики, митці.

Ювілейний вечір "Він був європейським серед українців і українським серед європейців" відкрив голова НСПУ Михайло Сидоржевський, який наголосив на всебічності обдарувань, пророцтві думок творця концепції української ідеї Пантелеймона Куліша.

Відомий український поет і близький земляк Пантелеймона Куліша Михайло Шевченко акцентував увагу на тому, як багато може зробити одна людина, адже Куліш почувався завжди "самотнім трудівником" на ниві творення української нації. І сьогодні тут щирих трудівників також одиниці.

Присутній серед гостей режисер-постановник художнього фільму "Чорна рада" Микола Засєєв-Руденко пригадав, у яких нестерпно тяжких умовах створювалась ця дев'ятисерійна стрічка. Проте, і до сьогодні вона незмінно демонструється на державному телеканалі – до дня Незалежності. Літературознавець Юрій П'ятченко розповів, як непросто вводити у шкільні програми навіть окремі фрагменти Кулішевої творчості – і все-таки обласному Інституту підвищення кваліфікації вчителів це робити почасти вдається.

Кандидат педагогічних наук, доцент Інституту менеджменту освіти при АПН Наталя Яковець розповіла про роботу лабораторії педагогічної майстерності вузу. Талановиті науковці-викладачі

розробили концепцію формування світогляду майбутніх педагогів під впливом "філософії природовідання" Пантелеймона Куліша.

Побратимами по духу назвала Куліша і Шевченка праправнучка Кобзаря по лінії брата Йосипа – Наталя Лисенко, музеєзнавець, довголітній науковий співробітник музею Тараса Шевченка в Києві.

Присутня на вечорі поетеса Валентина Козак прочитала вірші, присвячені вірній супутниці по життю і творчості дружини Пантелеймона Куліша Ганні Барвінок.

Директор видавництва "Юніверс" Андрій Савчук розповів про редакторські плани колективу на майбутнє, адже тут вже побачили світ книги про Куліша, і в ювілейному році заявлено кілька позицій, зокрема, науковий збірник історико-генеалогічних читань "Родинні і духовні скарби Кулішів-Білозерських" та повторно доповнене видання книги літературознавця Євгена Нахліна зі Львова.

Цього вечора вперше прозвучали поезії "У вінок пам'яті Пантелеймону Кулішу і Ганні Барвінок" у акторському

виконанні поета-земляка ювіляра Василя Довжика. Продовженням стала балада "У потязі Київ-Хутір Михайлівський" у дивовижному виконанні композитора-співака Дмитра Бузгаєва, яка перенесла подумки всіх присутніх у залі на малу батьківщину Куліша, на залізничну станцію Воронізька, де "старезні липи хуторів в левадах, наче в обороні".

До речі, співак-кобзар Тарас Компаніченко подарував "пісенне життя" віршу Пантелеймона Куліша, що носить назву "Поету". Цей романс у виконанні автора мелодії вже сьогодні мандрує Україною.

Борзнянський осередок Чернігівського земляцтва гідно представили мама і донька – Світлана Шах і Марина Шах. Вони невтомно "фільмували" празникове дійство для архіву, для пам'яті, для майбутніх поколінь. Клопоти святкового харчування гостей вечора взяв на себе борзенець із Шаповалівки, кандидат медичних наук, військовий лікар і педагог Анатолій Сипливий, а роль модератора всього дійства невтомно виконував земляк із Любомудрівки, фахівець монетарної української справи Олег Проценко, який сповістив, що ювілейні монети зі знайомим профілем письменника з'являться в обігу 22 липня.

Отже, ювілейний рік продовжується. У грудні зберемося на вечір у великому залі, де ювілей Куліша буде відзначено на міжнародному рівні. Восени делегація вирушить на Кіпр, де посол України Борис Гуменюк і аташе з культури Євген Конопатський схвалили сценарій ювілейного Кулішевого вечора для української діаспори.

Протягом останніх 20 років Кулішеве ім'я поверталось до наших сучасників-співвітчизників завдяки тим, хто не за мамону, посади і славу "впряглися у плуга". Та й сьогодні нагадує про те, що треба вміти бути вдячними і відзначати їх імена, бо "оце люди наша слава, слава України".

Леся ОЛЕНІВСЬКА

Він належить

Олександр Петровичу Довженку минуло вже 125 років від дня народження. З'явившись на світ у мальовничій Сосниці, він донині повертається в свій край тільки духом, бо був все життя відірваний від родової колісочки, що вигоїдала генія в тісній хатині й донині тішить око туристів з усього світу. Як був відірваний і від любої України, якою жив повсякчас і до кінця днів своїх мріяв повернутися на вічний спочив додому.

ВІЧНОСТІ

Недарма ж у листі до Спілки письменників України незадовго до смерті в 1956 році він написав: "Вже не треба нічого – ні кіностудії, ні роботи, допоможіть тільки переїхати в Україну. Велика квартира мені не потрібна. Тільки треба, щоб з одного хоча би вікна можна було дивитися вдаль. Щоб було видно Дніпро, і Десну десь під обрієм, і рідні чернігівські землі, що так наполегливо почали з'являтися мені уві сні".

На жаль, відповіді на той крик душі він так і не діждався. Як нік не діждеться відповіді на всенародне прохання до Москви повернути нарешті прах нашого генія на заповідану Україну, бо й після кончини майстер світового кіно залишається об'єктом політичних розборок і навіть архів класика залишається напівзакритим для дослідників. Що ж, така доля великих синів українського народу, народжених в злиднях, вони й помирили старцями на чужині, незважаючи на всю голосну позірну славу. Зрештою, часи зараз такі, що в Росії й про своїх видатних співвітчизників не так часто згадують, а щоб про наших, про тих, хто й про вождя Сталіна не боявся казати правду...

Господь щедро наділив талантами буйночубого хлопчика з багатодітної родини Довженків. Правда, був він нещадним до сім'ї хліборобів – адже з 12 діток залишив у живих тільки Сашка та сестрицю Поліну. І саме Олександр сконцентрував усю генетичну енергію роду й своєю подвижницькою творчістю возніс на світовий рівень не тільки вітчизняне поетичне кіно, а й прозу, графіку. Зрештою, все, до чого торкалася глибинна душа майстра, отримувало перепустку у вічність. Дивуешся інколи, як, яким дивом зміг заточник Кремля зберегти в собі чуття рідного українського слова, наповнити таким вогнем любові й ненависті, що нікого

не лишало байдужим. Варто лише наново перечитати Довженкові "Зачаровану Десну", що наповнена пахощами лугових трав та вільготними вітрами біля бортів дідового човна, чи "Україну в огні" зі страшними реалістичними картинами розп'яття Вітчизни (а різні путіни донині кажуть, що Україна не воювала з фашизмом, що не вигорали дотла наші білі села з містами й душі покинутих доблесними захисниками мирних людей). Слово Майстра завжди сучасне, хоч міняються епохи й діючі особи, і наш Довженко нині, як колись Сталіна, питає кремлівського воеводу: що ж ти робиш, нелюде, навіщо палиш вогнем мирні українські степи?

Олександр Довженку варто було створити бодай один новаторський фільм "Земля" з танцюючими на шляху селянами, щоб увійти в світову історію кіно. Недарма свого часу Чарлі Чаплін в одній із своїх промов сказав таке "Слов'янство поки що дало світові кінематографії одного творця-мислителя та поета Олександра Довженка". Цей ряд нині можна поповнити, але ж наш земляк залишив по собі низку фільмів, позначених справжнім талан-

том. Як і повісті та оповідання, котрі стали нашою класикою. Це все створила одна людина, яка вірила у світле майбутнє України. Створила, живучи в жорстокому світі тотального режиму нищення. І не допомагали йому показушні найвищі відзнаки убивць народу, бо він бачив глибше всі кривди, що зароджувалися в Кремлі. Він досяг такого світового авторитету, що з ним мусили рахуватися навіть найкрутіші убивці.

Питання про повернення О. Довженка Україні лишається відкритим. Але коли дивитися на це з філософської позиції, Олександр Петрович ніколи й не жив поза рідною стороною. Кожен його кінообраз надиханий Україною, кожне слово наповнене енергією деснянського вітру, кожне яблуко в рідному сосницькому саду біля садиб-музею налите соком рідної землі. Так є, так і повинні бути, бо саме по таких людях, як Олександр Довженко, світ і пізнає Україну.

ДОВЖЕНКОВІ ЯБЛУНИ

*Продибав дощ – і яблуні запахла
далеким часом, що давно зів'яв.
Та садівник не прийде – далі згасли,
які він нам і яблуням являв.*

*І не присяде під стіжок духмяний,
де пара срібні верчки здійма,
і догорає сонця дух рум'яний
на тім сліду, де вже його нема.*

*Та яблуко впаде – озветься зовом
деснянська посівла далина,
і по траві лунким котеться словом
господарева чиста сивина.*

*Як яблуко – до яблуні, до крони,
що нам народом віддавна шумить.
І заспіва стіжок, і через гони
невпинних літ хмарина защемить.*

Леонід ГОРЛАЧ

20 серпня у Борзні відбулося урочисте свято "Золоте перевесло творчості родини Саєнків" з нагоди відзначення 120-ї річниці від дня народження славетного українського Олександра Саєнка. Розпочалося дійство на території державного художньо-меморіального музею, де зібралися шанувальники мистецтва, гості з Чернігова і Києва, борзнянці, щоб доторкнутись до життєдайного саєнкового мистецтва.

Велична хода триває

Мистецтво О. Саєнка відоме світові – Міжнародна організація ЮНЕСКО занесла його ім'я до списку видатних діячів світової культури. Пошанований митець і в Україні, його твори є окрасою 20 музейних колекцій України; створеним у 1996 році музеєм у Борзні постійно опікується обласна і місцева влада, директор Н. Храпач, Товариство "Чернігівське земляцтво", його Борзнянський осередок і почесне коло українців – добродійників, серед яких достойна родина Проценків.

Зі щирим вітальним словом до присутніх на святі звернулася голова Борзнянської РДА Віра Проскура, в якому зазначила, що земляки з особливою шаную ставляться до мистецької спадщини митця, цінують працю музейного колективу, спрямовану на збереження й популяризацію творчості О. Саєнка, а також заповнила, що плідна співпраця з музеєм, його підтримка й цілісність залишаться незмінними у музейній справі місцевої влади. Високо оцінюючи багаторічну сумлінну працю, вагомий внесок у розвиток музейної справи, збереження й примноження історії культури та традицій Борзнянщини, Віра Проскура вручила Н. Саєнко та О. Майданець грамоти Борзнянської РДА. За плідну працю заступник голови Борзнянської райради В. Козішкурт нагородив колектив музею Грамотою Борзнянської райради, грамоту від міської ради отримала науковий співробітник музею А. Кривець.

Унікальний мистецький шлях Олександра Саєнка, самобутні й неперевершені здобутки художника, мистецькі традиції роду у творчості, діяльність музею О. Саєнка у Борзні та мистецької студії ім. О. Саєнка для дітей з вадами слуху у Києві – філії музею О. Саєнка, де знання й досвід юним вихованцям передають донька Ніна й онука Леся, були основним лейтмотивом

виступів: В. Леміша, голови Борзнянського відділення земляцтва, який подарував музею твір О. Саєнка "Зустріч переможців", 1945; О. Мельника, художника-монументаліста, який особисто знав О. Саєнка,

вчився у нього; Олеся Соловія, професора НАОМА. Ігор Ліховий, багаторічний директор Національного шевченківського заповідника у Каневі, нині заступник директора, дипломат, громадський й державний діяч, маючи великий досвід у державній музейній справі в Україні і на міжнародному рівні, оцінив унікальність музею О. Саєнка у поєднанні меморіальності й достойного представлення творчих досягнень митця, відтворення ним істо-

рії рідного краю, збирання дивовижної колекції народного мистецтва. З вітальними словами виступили: Микола Обушний, проф. Київського національного університету ім. Тараса Шевченка; заступник директора Чернігівського історичного музею ім. В. Тарновського А. Лісовий; Л. Іванченко, науковий співробітник музею книги і друкарства України; Алла Топчій, головний редактор газети "Українське Слово", прочитала вірш "Мамаї", написаний під враженням від творчості Маєстро; Н. Василенко, відома поетеса, виступила з поетичною посвятою "Мистецькому роду Саєнків".

На урочистостях було підведено підсумки Конкурсу на кращий твір образотворчого мистецтва, присвячений 120-й річниці від дня народження О. Саєнка. Н. Храпач, директор музею, та Н. Саєнко, президент МБФ "Фонд Олександра Саєнка", вручили дипломи учасникам конкурсу: Л. Вакуленко – 1 місце; Д. Радевич і О. Кривописину – 2 місце; К. Заїці і М. Кіліпуті – 3 місце, а також подяки: Шаповалівській ЗОШ І–ІІІ ст., гімназії Пантелеймона Куліша, Борзнянській спеціалізованій школі-інтернату І–ІІІ ст., Борзнянському Будинку дитячої та юнацької творчості.

На завершення урочистостей Ніна Саєнко, щиро дякуючи колективу музею, представникам місцевої влади, шанувальникам мистецтва і гостям за участь у вшануванні пам'яті українського художника О. Саєнка, подарувала музеєві 15 оригінальних творів О. Саєнка, власних творів та доньки Л. Майданець, понад сто книг, фотографій, творів народного мистецтва з колекції О. Саєнка.

Йшлося на урочистостях й про подальший розвиток музею, наступні культурно-мистецькі акції й свята, залучення підростаючого покоління до музейних програм, активізацію туристичних маршрутів, необхідність побудови на території музею виставкового залу для проведення мистецьких акцій з приміщенням для фондів, видання книги "Пам'ять роду". Всі ці зусилля розширяють уявлення про масштабність постаті художника в українському і світовому контексті.

Ніна САЄНКО,

засновник музею-садиби О. Саєнка, заслужений діяч мистецтв України

СІВАЧ

Наше недавнє минуле піддане здебільшого справедливій критиці. Добре, що комунізм так і залишився приви́дом, хоча слід його глибоко воровся в долю України кривавими шрамами. Та настав час тверезо оцінити дії всіх його лідерів, бо навіть глобальні процеси опираються на плечі окремих людей.

Саме в складних імперських умовах жив і працював наш відомий земляк Леонід Палажченко, якому 6 10 серпня виповнилося 85 років з дня народження.

На жаль, давно вже нема серед нас вічного оптиміста, лагідної й сердечної людини, що навіть у найскрутніші моменти ховала свої душевні болі за привітною усмішкою, що жила за правилом: що ти даєш народу, а не що він тобі дає. Багато нині огульних критиків розвелось під благодатним сонцем української демократії, та хочеться спитати їх: а що ви самі зробили для щастя соборної України, де бодай тонкий слідок ваш на історичній мапі рідного народу?

Леонід Іванович Палажченко таки належить українській історії не як новітній Герострат, а як її зодчий. Навіть найголосніші крикуни України з гетьманським окрасом не можуть заперечити ні обвідну асфальтову трасу пообч Чернігова, ні красеня автомоста біля Остра, що виріс на місці понтонної переправи через Десну тільки з волі тодішнього очільника області, ні десятків чи й сотень помітних донині об'єктів, що змінили контури нашого Сіверського краю. Ні ту несподівану на ті часи практику, коли перший секретар обкому партії всідався у вертоліт і вперто облітав територію області в часи посівної чи жнивування, приземляючись до механізаторів для дружніх розмов. Не вірю в давній постулат марксистів, що історію творить народ – історію творять окремі представники мільйонної маси, котру ведуть за собою. Такі, як незабутній Леонід Палажченко...

Вперше доля звела мене з ним ще в пору, коли він очолював Чернігівський обком комсомолу. Працюючи в газеті "Комсомольський гарт", я час від часу навідувався і в молодіжний обласний штаб. Одного дня в 2-поверховому непоказному приміщенні було особливо людно – проходило засідання бюро обкому. Я з блокнотом сидів собі і нотував дійство для преси. Все йшло за планом, питання за питаннями. І тут спіткнулися: керівник Щорської районної організації просив затвердити нову завідувачу шкільного відділення. Леонід Іванович погортав папери подання, стріпнув буйною чуприною і несподівано обурився:

- А де сама претендентка на посаду?
- Так як ж привіз документи на неї, – розгубився секретар райкому.
- Хіба важко було кинути вчительку до себе в машину? Ми що, з її документами й дали матимемо справу? Ні, так не робитьсь. Ідь назад і на наступне засідання готуй живу людину.

Він хотів бачити наживо кожного з тих, кому довіряв велику справу виховання молоді, а не безликі документи, що лягали жовтим листям у бездонних шухлядах чиновників. Він гуртував живих людей, на яких можна було покластися.

Одного разу Леонід Іванович, котрий став великим патріотом Чернігівщини, таки зрадив своїй любові – це коли його з вищої волі перекинули у відсталу Волинську область.

Того року рясні дощі залили пасовища, підтопили навіть села. Вся Волинь стояла по коліна у воді. Якраз у пору найбільшого

розливу ми з незабутнім другом Віктором Кавою вибралися сюди вирішувати літературні справи. В Луцьку відразу ж рушили до обкому. Секретарка привітно усміхнулася й мовила:

– Леонід Іванович тут, але вже на виїзді. Он бачте. В дворі всі наші співробітники з косами. Їдуть рятувати сіно. А про вас зараз...

І сховалася за дверима. А через хвилину на порозі вже стояв Палажченко. Тільки не господар високого кабінету, а звичайний дядько в дощовику та кирзаках. Розпростер руки і заукав:

– Хлопці, як я радий бачити вас тут! Наче сам на рідній Чернігівщині опинився. Ви ж тут побудете?

– Та будемо кілька днів.

– От і чудово. Зустрінемось обов'язково, є про що згадати. А зараз вибачте, косарі внизу. Треба в народ рушати, бо панікує...

Вийшли разом, провели очима високу енергійну постать господаря області. Через кілька хвилин вантажівки з косарями потяглися з двору. Ми з Віктором і не знали, що життя так закрутить нас, що з ним й не доведеться ще раз поспілкуватися. Станеться це аж у Києві, коли Леонід Іванович, знервований протестними подіями в Чернігові, звинувачений у всіх земних гріхах, буде шукати притулку в Києві – розгублений, пригнічений в оточенні таких же рано посивілих ровесників. А бунтівний люд перекочувався містом, шукаючи ворогів у кожному з вчорашніх державних лідерів, і нікому було заглянути їм у душу, оцінити те добро, яке вони сіяли для народу...

Зараз, коли з часом повертається здатність оцінити вклад кожного в розбудову соборної України, стало зрозуміло, які сили прийшли до влади. Машини з компроматом ковбасним, яких не зупинити і мільйонам жебраків, нищили душі людей. Поки що обережно, але повертається в народну пам'ять непоказний героїзм тих справді народних лідерів минулого, хто не купився ні тоді, ні зараз, коли все на світі продається. Навіть святі мати і Вітчизна. Герой соціалістичної праці, багаторазовий орденосець і просто світла людина Леонід Палажченко може з гордістю дивитися з високого пагорба Байкового кладовища на всю Україну, яку так любив, заради якої поклав своє яскраве життя.

Леонід ГОРЛАЧ

Унікальне явище

Не думалося і не гадалося, що доведеться про Словник, над яким працював не один рік вдумливо і натхненно Микола Михайлович, вести мову мені, його старшому братові. Не хотілося б з цього починати, але людське життя не передбачуване.

Цієї весняної пори українська культура зазнала тяжкої втрати. На 78-у році життя перестало битися серце Миколи Ткача – нашого земляка, члена Чернігівського земляцтва, талановитого письменника, поета, видатного науковця, українознавця, кандидата історичних наук, професора Національного університету культури і мистецтв.

Його завжди вабила старовина, народні ремесла: сам шив собі національний одяг, різьбив по дереву – ложки, миски, досліджував українські народні традиції, звичаї, календарні свята, старослов'янську писемність.

Завдяки його подвижницькій діяльності в царині духовної культури українського народу на полицях книгарень з'явилися десятки народознавчих, наукових та науково-популярних книг, навчальних посібників. Він був талановитим педагогом, до кінця своїх днів залишався на посаді професора Національного університету культури і мистецтв, де викладав народознавство.

Вже на початку вісімдесятих він проявив себе як талановитий і глибокий дослідник українських народних традицій,

старослов'янської писемності. Микола здійснив наукову реконструкцію українською абеткою твору " Слово о полку Ігоревім", де відтворив текст за збереженими словами і виразами чернігівських та інших діалектів, записав сучасною українською мовою пам'ятки княжої доби "Слово о законі і благодаті" митрополита Іларіона, "Остромирове Євангеліє". Йому належить перший в Україні і світі Словник-довідник "Слово о полку Ігоревім" та багато інших ґрунтовних наукових напрацювань з етнології, міфології, давніх народних традицій, фольклору. Він все життя працював над Словом, був залюблений у нього. Навіть дипломну роботу в будівельному інституті захищав українською мовою, чим викликав неоднозначну оцінку тодішнього керівництва. Слово стало для нього найглибшим і найпотаємнішим захопленням. Він розглядав його, як космічне явище, започатковане Господніми символами. Тож не випадково апогеєм, лебединою піснею його творчості став "Словник говіркових, розмовних, рідковживаних та застарілих слів української мови".

Над цим Словником Микола працю-

вав потужно кілька останніх років, будучи дуже хворим. Про те, що він упорядковує такий Словник, я дізнався від нього років сім тому. У листопаді 2018 року він приїхав до мене в Чернігів уже зовсім безнадійним – не міг підвестися з ліжка. Але Микола мав неймовірну силу волі до життя, до праці і віру, що започатковану працю Господь дасть йому можливість завершити. І ця віра підняла його на ноги. Перші кроки по кімнаті почалися з десяти кроків, а коли зробив п'ятдесят, то на початку нового 2019 року знову сів за комп'ютер. У перших числах квітня з радістю похвалився: "Словник закінчив, вичитую". Але видати йому, на жаль, не судилося... Він завершив роботу над словником і скинув на флешку за три дні до того, як покинув цей світ.

За багато років Микола ґрунтовно опрацював величезну кількість лексичного матеріалу, використовуючи діалектні словники регіональних говірок, фольклорні збірники, літературні твори та власні записи, які збирав повсякчас. Це перший в Україні такий Словник українських діалектів, який вміщує в собі говірки всіх етнічних груп українців та засвідчує еволюційні та історичні зміни живої української мови в її говірковому розмаїтті.

Після ознайомлення з ним я вважав за свій обов'язок перед пам'яттю брата все зробити, щоб ця унікальна праця не зникла безслідно, а побачила світ...

Щиро дякую моїм друзям, землякам, членам Чернігівського земляцтва за небайдужість до Миколиного Слова, за підтримку та надання необхідних коштів для друку цього унікального Словника.

Михась ТКАЧ,

письменник, головний редактор журналу "Літературний Чернігів"

Чим виміряти

Чим вимірюється щастя? Що робить нас з вами щасливими? І які вони, щасливі люди? З однією з таких людей, людиною, яка випромінює щастя, з киянкою з коропським корінням Тетяною Данилівною Синяковою і подарувала мені зустріч доля.

щастя

Багато років тому вересневого дощового дня ниточка небесного світла з'єднала в Черешеньках дитячі та дорослі душі. Мабуть, не випадково ця зустріч відбулася саме в День миру. Діти разом з Тетяною Данилівною запустили в небо кулі миру з побажаннями щастя і добра для всіх жителів планети. Та, мабуть, у ту радісну мить здійнялася у небо з голубами і дитяча мрія про любов хрещеної мами. Як воно бути похресником, чекати на свята хрещену, готувати подарунки, аби її, найкращу, наймилішу, порадувати. І, можливо, саме того осіннього дня стрепенулося материнське серце гості з Києва. Серце, у якому ще так багато любові, тепла і ніжності. І хтозна чи то краплинки дощу іскрилися на обличчі Тетяни Данилівни, а чи зрадливі сльозинки, що так і просилися з очей при спогляданні щирої дитячої радості, маленького дитячого щастя.

В одну мить Тетяна Данилівна стала "нашою" для всіх дітлахів-черешенців, а діти з груп-родин "Калинонька" та "Веселики" стали звати її хрещеною мамою.

Для дружби та добра не існує відстаней і перешкод. І все частішими стають поїздки маршрутом Київ-Черешеньки для Тетяни Данилівни. І вже не тільки діти готуються до приїзду дорогої гості: печуть тістечка, створюють маленькі шедеври своїми руками, готують концерт, а й наша добра фея не один день складає подарунки для нових похресників. І вже жодне свято не проходить без хрещеної мами. Теплі вітання і посмішки і, звичайно, море подарунків, яких вистачає на всю шкільну родину. Всі гуртом посадили привезені нею дерева та квіти, і засміялося шкільне подвір'я від барвистої обнови, запишалося то тут, то там красуні-туї, запалахотили червоним вогнем пеларгонії, замилувалися посеред клумб поважні

гортензії... І заблищали вдячною радістю очі дорослих і малих – їх рідний куточок став ще гарнішим.

Радіють подарункам всі дітлахи: у малят у гуртожитку з'явився новенький диван, старшокласники у захваті від великого м'якого куточка в коридорі школи, найменшенькі, дошкільнята, радіють смаколкам та іграшкам, хтось вже мріє про солодкий сон на зручних

ортопедичних матрацах, комусь кортить осідлати новенький велосипед, а юні таланти уявляють свої роботи у подарованих рамках.

А якою казкою стали Новорічні свята для наших дітей у гостях у хрещеної мами...

Гостинно відкрились двері дому Тетяни Данилівни перед черешенськими дітьми. І полилася щира святкова щедрівка. І не розуміла найменшенька Катруся, чому ж дорослі, дивлячись на вбранні у барвисті бабусині хустки дівчаток-щедрувальниць, витирають сльози. Не розуміло маленьке дитяче серце, що казка починається не тільки для них, дітей, а й для дорослих.

Три дні свята, емоцій, позитиву, дружніх посмішок, щирої радості. Скільки нового і цікавого побачили наші дівчатка! Скільки всього було "вперше": і поїздка киявським фунікулером, і могутній батько-Дніпро, і та

смачна метрова піца в ресторані, і подарунки за обідом в "Макдональдс"...

Вперше – казковий ігроленд і перегляд фільму в 4D, вперше дельфінарій "Немо" і музей сучасної науки і техніки "Експериментаніум", де чекали на них дива фізики.

Вечірній Київ зачаровував своєю красою, а вдома у Тетяни Данилівни чекала на дітей власноруч створена господинею зимова казка: тут і казковий олень із саньми у сьняві сніжинок, а он на підвіконня присів зі сріблястою парасолькою добрий казкар, а в затишній оселі чекала дівчаток вся в сьняві іграшок і гірлянд ялинка.

Три казкових дні, море вражень, тепла і любові. Три дні будинок Тетяни Данилівни нагадував веселий вулик, домівку, про яку завжди мріють діти, домівку, де панує любов, де живе радість, справжня, щира, радість, якою вміють ділитися. Так радіють тільки щасливі. Такі, як Тетяна Данилівна, її рідні та друзі. Щасливі, бо вони роблять щасливими інших.

Свято... Яким воно має бути? З подарунками, скажете ви, з гарним настроєм, а головне – з друзями. З друзями, яких з нетерпінням виглядаєш, для яких готуєш приємний сюрприз і для яких бережеш у душі теплі слова. Скільки таких теплих родинних свят ми провели з Тетяною Данилівною! Скільки подарунків від хрещеної мами нагадують дівчоті про щасливі миті, проведені разом. У двох групах з'явилися новенькі музичні центри, радіють у "Веселиках" новій душовій кабіні та умивальникам, а як приємно пробігтися по м'якенькому килимовому покриттю босими ноженятами, поласувати обідом з нового гарного посуду та приміряти новий красивий одяг.

Маленьке сімейне щастя... Хочеться його нашим дітям, і вони з усіх сил ліплять його своїми рученятами. Дарують хрещеній мамі булаву в знак сили жінки-берегині, бо вірять, що сила цієї жінки оберігатиме їх ще багато-багато років. І так хочеться, щоб дароване нашим дітям щастя, робило щасливою Вас, Тетяно Данилівно. І, можливо, колись, через багато років сьгоднішні Катрусі і Настуні подарують частинку вашого щастя, яке зробило щасливими їх, тим, хто ще не знатиме, яке воно ЩАСТЯ.

А ми, дорослі, знаємо, що така дружба не на рік, бо ця людина пройнялась нашим життям, впустила до своєї душі частинку дитячого містечка над Десною.

Олена ЛАГОШНА

Традиції

Чи не кожне маленьке містечко України має свою автентичність, свою певну родзинку. Візитівкою Коропа став Миколаївський ярмарок. Історія його виникнення не прив'язана до святкування Дня Миколи Чудотворця, ні до весняного, ні до зимового. У Коропі своє літнє свято Миколи, вірніше чудотворної ікони Святого Миколая, яка колись у 1848 році врятувала наших пращурів від епідемії холери.

Єднання

З тих пір православні віряни щороку вшановували пам'ять про чудо-ікону хресною ходою вулицями селища. А в 2000 році тодішній голова райдержадміністрації Михайло Півень ініціював заснування проведення Миколаївського ярмарку, тим самим нагадуючи нащадкам про дивовижну подію.

З того часу кожен останній суботу липня Короп перетворювався на гамірливе торгове містечко з особливими традиціями, фольклором, сільським карнавалом. Лише два роки, у 2014 та 2015 роках, ярмарок не проводили у зв'язку з загостренням бойових дій на сході України, а вже у 2016-му свято відновили. Цього року Миколаївський ярмарок відзначали всінадцяті.

Свято традиційно відкрили хресною ходою з іконою святого Миколая та освяченням заходу. Ярмаркове дійство зібрало багато гостей на Коропській землі. Потужну делегацію Чернігівського земляцтва з Києва очолив голова Ради товариства – Віктор Ткаченко. Серед учасників були керівники відділень: Бобровицького – Андрій Пінчук, Козелецького – Михайло Гриценко, Носівського – Григорій Шкребель, ветеранів – Сергій Кудін, ліквідаторів на Чорнобильській АЕС – Микола Поета. Широко було представлено молодіжне відді-

лення разом з керівником Валерієм Демченком та й київські коропчани чисельною делегацією відвідали малу батьківщину.

Серед гостей були народний депутат Василь Амельченко, радник голови обласної ради Дмитро Никоненко, Герой України Анатолій М'ялиця, почесний громадянин Коропського району Іван Пилипець, депутати обласної ради Микола Мисник і Володимир Селянський, автор ідеї проведення ярмарку Михайло Півень, голова правління Українського молодіжного аерокосмічного об'єднання "Сузір'я", народний депутат України 3 та 4 скликань Олег Петров, виконуючий обов'язки начальника Служби автомобільних доріг області Юрій Мартинов.

Зі сцени символічно вітали присутніх Коропський селищний голова Віктор Журавель, в.о. голови райдержадміністрації Віктор Кузуб, голова районної ради Михайло Мазуренко, гості та почесні громадяни Коропа – Шевченківський лауреат, народний художник України Віктор Ковтун і заслужений юрист України Анатолій Карацюба. Віктор Ткаченко та Григорій Шкребель передали у подарунок місту картину.

А далі родзинка свята – костюмоване проходження представників організацій і установ Коропа. Кожен намагався вразити якимось дефіле, сюжетом, образом. Традиційно дійство розпочалося з виступу славетного гетьмана України Дем'яна Ігнатовича (Многогірського), роль якого вперше зіграв науковий співробітник Коропського регіонального історико-археологічного музею Григорій Касьяненко. За ним йшли історичні персонажі: бургомістр, градоначальник, поштмейстер, казначей з розкішними панночками, пожежні вартіві, легендарна Баба Калачиха.

Яскравими образами дивували колективи сільських громад. Але найбільше гостей вразив Атюшівський староста Станіслав Пилипець, який підкреслив вагомість свого старостату епатажною появою

на справжньому білому лімузині.

Доки глядачі стежили за проходженням та розважалися, суддівська комісія оцінювала кожне село, аби визначити трійку найкращих, беручи до уваги оздоблення куреня і презентацію української юшки. Потрійне ярмаркове золото здобули атюшани, друге місце – у карильчан, третє – у Рижок.

Вдосталь було промислових виробів, атракціонів для дітей та молоді. Гарно провести час можна було в облаштованих сільських куренях.

Вдень присутніх розважали фольклорний ансамбль із села Куринь Бахмацького району, столичний вокально-хореографічний ансамбль "Україночка", переможець шоу "Голос країни" Іван Ганзера та зірка "Богатирських ігор" силач-рекордсмен Олександр Пеканов.

Вечірню програму відкрили зірки Коропської сцени. По-справжньому запаливав яскравим феєр-шоу Чернігівський театр вогню "Кронос". Вражала своїм гнучким виступом чернігівська гімнастка. Не поступалися майстерністю і пародисти Вірки Сердючки та Дзідзьо. Найстійкіших учасників розважали співак Володимир Михайлов та кавер-гурт із Чернігова "Маяковський бенд".

Захід залишив по собі відчуття єдності, віри та любові до свого краю.

Віктор КУЗУБ,
голова Коропського відділення

О Ч І

Приємний відпочинок ріпкинських земляків відбувся на Блакитних озерах в с. Олешня. Цього разу дорога столичних земляків лежала до славнозвісних на всю Україну "українських Мальдивів". Також не можна було обминути історико-меморіальний музей Софії Русової, який відкрито в 2013 році, адже садиба Софії Русової є історичним об'єктом і має особливу енергетику.

Чернігівщини

Саме в цих місцях на території туристичного еко-комплексу "Голубі озера" відбулись фестиваль авторської пісні та свято "Івана Купала на Голубих озерах". Організаторами святкових заходів були благодійний фонд ім. Софії Русової, Чернігівська обласна державна адміністрація та обласна рада.

Восьмий Міжнародний фестиваль авторської пісні "На Голубих озерах" розпочався 5 липня чудовою виставою "На Івана Купала" Чернігівської благодійної організації "Аратта". Під час двох фестивальных днів перед глядачами виступили відомі автори-виконавці з Києва, Запоріжжя, Сум, Чернігова, Гомеля та Вітебська: Олександр Вербицький, Юрій Єфімов, Ксенія Галахова, Дмитро Долгов, Олександр Більменко, Владислав Бондарков, В'ячеслав Климович, Олександр Балев та інші. Насиченою виявилась і конкурсна програма.

На берегах чудових Блакитних озер земляки відпочили, поплавали в чистих водах. "Голубими озерами" називають затоплені піщані кар'єри (в Олешні добувають високоякісний кварцовий пісок), а озера в народі називають "очі Чернігівщини". Комплекс складається з трьох озер. Площа найбільшого озера "Велике" становить 25 га, а глибина – близько 18 м. Вода має яскраво блакитний колір, оскільки на дні озера залягають поклади кварцового піску. Місцеві жителі люблять Мале озеро – через наявність цілющої глини, яка лікує суглоби. Вважається, що кришталеву чисту воду з озер, розташованих серед соснового лісу, має лікувальні властивості.

В рамках святкування свята Івана Купала, був проведений конкурс "Міс "Купальська квітка". Переможницею стала Каріна Сапон, яка отримала подарунок від голови благодійного фонду Івана Чауса.

А всіх присутніх очікував сюрприз від почесних гостей з програмою "Париж. Шансон. Акордеон" у виконанні неперевершеної Наталі Пічкур.

Олександр КУРАШ

Зустріч у Чернігові

Щорічно у Чернігові збираються давні друзі, колеги, знані у місті і області люди: чернігівці Михайло Ткаченко, Михайло Сушко, Олександр Олійник, Володимир Синиця, Олексій Чеберда та кияни, колишні чернігівці, Леонід Горлач, брати Валерій та Сергій Демченки. Збираються, щоб разом згадати юність, пом'янути друзів, які вже відійшли у вічність, пройтись рідним містом, простежити зміни, які відбулися протягом півстоліття.

А Чернігів дійсно швидко змінюється на краще і дбайливо зберігаються історичні мотиви міста, гармонійно вписуються архітектурні новинки, впорядковуються парки, сквери, алеї.

І цього року, зібравшись вдесьте, традиційно побували на могилі Станіслава Реп'яха, нашого друга і славного земляка, автора слів гімну Чернігівського земляцтва. Прибрали місце поховання, очистили від бур'янів, помили пам'ятник (встановлений нами раніше власними коштами), поклали квіти. На жаль, через хворобу цього разу не зміг прибути на зустріч Леонід Горлач.

Потім за святковим столом потекла щира, дружня розмова, дискусія про сучасність, цікаві розповіді, згадки про курйозні та смішні епізоди з власного життя.

Швидко плине час і не віриться, що всі за віком – вже під вісімдесят або й за вісімдесят. Проте, ніхто не втратив оптимізму. Хтось ще працює, хтось веде чималу роботу на громадських засадах, майже всі продовжують писати, публікуються в українській періодиці, видають книги. Приміром, напередодні зустрічі вийшла вже восьма книга сатири і гумору Михайла Сушка "Минають дні...". Тож відбулася імпровізована презентація новинки. Усі отримали примірник з автографом автора.

Валерій ДЕМЧЕНКО

Свято в Богданівці

На Прилуччині у селі Богданівка відбувся святковий захід, який поєднав у собі відзначення Дня села, 115-ї річниці з дня заснування школи, а також Івана Купала.

Офіційна частина заходу проходила у сільському Будинку культури. Було багато гостей, серед яких і представники місцевої влади. Зокрема, на свято приїхав і представник Чернігівського земляцтва, колишній випускник школи Олександр Коваленко, який привітав присутніх з

річницею, подарував школі книги, журнали та футбольний м'яч. Також він організував земляцьку допомогу на ремонт школи, за що богданівці щиро вдячні своєму земляку та всім членам Прилучького відділення столичного земляцтва.

Продовжилося свято на шкільному подвір'ї смачною кашею та гуляннями з обов'язковим багаттям.

В. ШКУРЕНКО,
вчитель

Антонівці завжди були гордими і самодостатніми, працювали на совість на землі, навчали дітей у школі, лікували людей та виконували ряд інших робіт, тому ніколи, як кажуть, "не пасли задніх", тому і пишалось село п'ятьма Героями соціалістичної праці, кількома орденоносцями, іншими відомими в Україні людьми. А коли випадали хвилини перепочинку від основної та домашньої робіт, знаходили втіху у пісні, майстрували, ткали, вишивали – для душі і на радість людям.

Мама вишивала для себе і для нас – своїх дітей та онуків. У нас була велика сім'я: дідусь, бабуся, тато, мама і троє дітей.

Батьки працювали вчителями. В Антонівській школі на Варвинщині заняття проводились у дві зміни, бо у нас навчалися ще і діти з сусідніх сіл: з Макіївки Варвинського району та з Усівки, Гурбинець, Кротів Пирятинського району Полтавської області. Батьки часто поверталися з роботи і до дев'ятої години вечора, але все одно мама знаходила час для улюбленої справи – вишивання.

Нині, через багато років, я, переглядаючи мамині вишиті рушники, серветки, наволочки, сорочки та килими, пригадую ті давні щасливі дні свого дитинства та юності у отчому домі на Чернігівщині.

...Весна 1953 року. На початку березня швидко танули сніги і мимомалюшого обійстя з провалля на вигін ще по льоду біжить веселий струмок, у якому мамі треба встигнути виковзати (чернігівці знають, що це за робота) речі домашнього вжитку, одяг. А його ж було багато, бо сім'я велика. Працювала ненька у гумових чобітках весь день у крижаній воді і застудила ноги. Та так застудила, що не могла ходити. Довго лікувалась – не допомагало, а потім місцева знахарка порадила вигрівати кінцівки у гарячому піску. Привіз тато пісок з Удаю і мама ціле літо на подвір'ї сиділа, вигрівуючи ноги та вишиваючи картини і рушники, знімаючи дивовижні узори кращих сільських майстринь. А бабуся взяла на себе всі клопоти по господарству та ще і нас

доглядала. І трапилося диво – першого вересня мама уже пішла до школи на роботу. А любов до вишивання залишилася у неньки на все життя. Згодом, через кілька років, з журналу "Радянська

Пам'ять щоб я берегла

Мамин килим

*Мамо! Ваш вишитий килим
В мене висить на стіні,
Рідний до болю і милий
І найдорожчий мені.
Мамо! Це ж Ви не доспали,
Душу вкладали в шиття,
Як же Ви вибрали вдало
Барви самого життя.
Мамо! Як гляну на квіти,
Завжди згадаю село...*

*В щасті зросли Ваші діти,
Знаючи ласку й тепло.
Мамо! У нашій крамниці
Килимів кращих нема...
Ніби на крилах жар-птиці
Ви прилетіли сама.
Мамо! Довіку над нами
Сонце, зоря і світи!
Все, що Ви вишили, мамо,
На килимі "Земле, квіти!"*

жінка" вона зняла узор і вишила килим "Земле, квіти!", про який я пізніше написала вірша під такою ж назвою.

Всього матуся виготовила 18 килимів, шість з них зберігаються у мене, по два у моїх доньок, решта – у інших родичів. Як і щороку, погожого серпневого дня, я винесла ці свої скарби на подвір'я і розвісила їх та розклала на траві, щоб провітрити, просушити. Їх побачила моя подруга, журналістка Надія Гамалій, довго милувалась, а пізніше надіслала SMS: "Неймовірна краса і справжній скарб. Це наймогутніший оберіг для родини на всі часи".

Мамині вишивки не лежать мертвим багажем усі ці роки у моїй скрині. Неодноразово вони прикрашали сільський намет на День Броварського району, демонструвалися на районному семінарі бібліотекарів, на виставці в Будинку культури села Калинівка до свята 8 Березня, на вечорницях та інших заходах в Требухівській сільській бібліотеці, де я працюю уже понад 14 років.

Директор Броварської районної централізованої бібліотечної системи, член Національної спілки краєзнавців України Людмила Кошелева та колектив бібліотеки створили при районній книгозбірні чудову краєзнавчу світлицю, до якої я передала кілька маминих робіт.

Вишивка сьогодні живе, розвивається, збагачується новими елементами. Нинішня українська вишивка – результат унікальної духовно-матеріальної еволюції нашого народу. Впродовж багатьох століть в українській вишивці знаходять відображення думки і настрою людини, краса довкілля, її мрійливі сподівання на кращу долю, людські вірування, оберегова символіка речей, позначених доторком голки з ниткою.

З моєї великої дружинної антонівської родини залишилась я одна, та диво-квіти на маминих килимах щоразу нагадують мені про могутнє дерево мого роду, який нині продовжується у моїх дітях та онуках, обростає новим гіллям.

Надія КОЛЬЦОВА,
поетеса,
член НСЖУ

Пручаївські солов'ї

Внаші часи вихід кожної книжки скидається на легенду. Бо державним можновладцям, як би часто вони не мінялися, ніколи думати про духовність України, про те, що лишиться по них у свідомості й серці покоління. Тому й не можемо похвалитися перед світом ні прекрасним фільмом, ні живописним полотном типу магічних дніпровських ночей Куїнджі, ні новітнім зболеним поетичним "Кобзарем". Ні до чого притулитися людській душі, вигорають у безкінечних дебатах останні крихти совісті...

Та добре, що ще збереглися підприємливі люди, котрі чують солов'їв дитинства в най-ріднішому куточку землі. Саме вони думають про велике ВІЧНЕ, коли помічають його в поетичному слові земляка. Як у даному випадку. Мальовничий хутір Пручаї неподалік від села Охінки та Прилук свого часу благословив у світ майбутнього підприємця Володимира Повха, що регулярно навідується на малу батьківщину. Не минає свій найрідніший куточок землі і посивілий поет-ніжинець Антолій Шкуліпа, давно відомий Україні вихованець знаменитої літературної студії Гоголівського вузу, якого колись керували славетний науковець Дмитро Наливайко та Павло Сердюк. Саме хутірні обереги поєднали обох патріотів. Так і з'явилася на світ у Ніжинському видавництві "Орхідея" об'ємна книга віршів одного з найцікавіших майстрів слова Чернігівщини А. Шкуліпи під назвою "Озноб". Книга наскрізь пронизана Майданними революційними настроями, переповнена любов'ю до зникаючих українських хуторів і сіл, до самої України. Подаємо кілька поезій із свіжого видання.

* * *

Кажуть, що нема в нас чим
гордитися,

А у мене в Ніжині – ого!..
Заздрісникам легше подавитися,
Ніж прийнять щасливця за свого.

Це у нас із давніх пір заведено:
Як згоріла хата, то нехай
Вигорить і зовні, і всередині
Не лише в сусіда – з краю в край!

Звісно, слід винюхувать бульдогові
Чи якимсь песиголовцям ще...
А мене от, дякувати Богові,
Обминає задрість і натще.

Бо моя душа – як серед повені...
Буйноцвітна – в снах і наяву...
Серце до клітини переповнене
Гордістю за місто, де живу!

Наче скрипки витончену талію,
Обриси його боготворю...
Навіть за божественну Італію
Не віддам я ніжинську зорю.

Це у них там...
Столик в забігайлівці,
Де Микола Гоголь чаював,
Досі, як святиня, зберігається...
А у нас...
Він Гоголем ставав!..

З мертвими перемовлявся душами
Так, що задрив зопалу сам Вій!..

І понині голови ми сушимо,
Як не перекувтінути від мрій.

А вони ж!..
Прив'янути ї не думають...
Навпаки – і стриму їм нема...
Спотикнуся – та не на біду мою...
Адже серце соловей пройма!..

Де іще так солодко і пристрасно?!
Де іще так радісно – до сліз?!
Ніжин своє щастя здавна
вистраждав
Поміж верб плакучих і беріз.

Пручаї

У пазусі Бога – і небо, й дорога,
У пазусі Бога – впритул і здаля –
Не просто теплінь, а душевна
знемога,
У пазусі Бога – забута земля.

Та що ж нам потрібно, агов,
пручаяни?!
У пазусі Бога, а ви – драпака...
Де ще збереглися сліди Оріяни,
Не зорі – повітря хапає рука.

За що ухопитись, на що обіпертись?
Вже й бабине літо розвіяло прах.
У пазусі Бога не страшно померти,
У пазусі Бога покоїться страх.

Село, сиротинко моя непутяща,
На що спокусилась надія твоя?

У пазусі Бога напризволяще
Покинула доля, де рай-цвіт буя.

Стежки затягнулись,
як зашморг на шиї...
До кого кричати? – сама німота.
Та хай би неждано хлюпнув
хто помій,
Лише б не ячала оця пустота.

Село доживає, немає нікого...
Пройду, подивлюся і сам упаду.
У пазусі Бога – остання дорога.
У пазусі Бога і спокій знайду.

* * *

Не розлюблю рососою умиватись,
Коли у ній купається зоря,
На бистрині життя,
де не угнатись
За перестуком дятла й глухаря.

Не розлюблю ні краплі, ані тіні,
Яка між пальців перемерехтить
І незалежно згасне в потеплінні,
І трішечки, здається, зацемить.

Не розлюблю у бризках розтавати
І проростати світло розтягне,
На бистрині, де зникли
батько й мати,
Покликавши у безвість і мене.

Анатолій ШКУЛІПА

Зрештою, така зустріч із гостями з рідних країв не тільки додала свіжості, а й підкреслила ще раз нерозривність і тих, хто продовжує жити на малій батьківщині, і тих, хто живе з любов'ю до неї в столиці. Головна мета зустрічі на теплоході "Говерла" – поспілкуватися, порадитися, поділитися здобутками та досвідом роботи.

Очолювали нашу команду, як і щороку, голова Товариства Віктор Ткаченко та його невгамовний і бойовий заступник Тетяна Літошко. Не забули запросити на гостину й представників інших відділень, які цього року приймали козельчан та бобровичан на заходах у своїх районах: Варвинського, Коропського, Корюківського, Носівського, Прилуцького...

Почалося дружнє й невимушене спілкування на верхній палубі, а згодом нас запросили до сніданку. У імprovізованій ресторанній залі ведуча заходу Ірина надавала слово присутнім. Віктор Вікторович, як завжди, дав настанови для покращення та поживлення роботи земляцтва, побажав усім здоров'я та благополуччя. На зібранні дали можли-

Пахощі спасівських яблук

Незабутня символічна зустріч земляків відбулася напередодні Яблучного Спасу, хоча синоптики й попереджали про погіршення погоди. Керівник Козелецького відділення Михайло Гриценко, головний натхненник цього заходу, разом з помічниками Володимиром Йовенком та Людмилою Орішко, а також керівник Бобровицького відділення Андрій Пінчук зі своїми помічниками долучились до цього заходу. Тож чисельні делегації з трьох громад Козелеччини та двох Бобровиччини вже з 9-ї ранку обнімалися на причалі річкового вокзалу, як добрі сусіди.

вість виступити всім: розповідали, вітали, дякували, читали вірші, співали, брали участь у конкурсах, слухали українські пісні у виконанні Ірини Дубик та Олександра Давиденка. Григорій Шкребель, народний художник і керівник Носівського відділення, подарував Михайлу Гриценку власноруч написану картину. А тим часом за бортом теплохода з'являлися і відпливали в долину чарівні київські пагорби з осяйними кварталами будинків,

і золотаві бані соборів вітали всіх, і ніби аж через широкі води долинали пахощі спасівських яблук та хміль далекого деснянського вітру. Висадилися на острові після 2-х годинного плавання, куштували запашний куліш, смакували шашлики та інші смаколики, гуляли у сосново-му бору. На жаль, покупатися та позасмагати цього разу ніхто не ризикнув.

Під вечір наш десант був на теплоході й ми, вдячні організаторам, сповнені чудових вражень та відчуттів, повернулися до Києва.

Куди б не закидала мене доля, дороговказом для себе вважала незгасну зорю батьківського порогу. Думаю, для всіх це істина, яку не треба доводити, бо

серце кожного з нас навічно зігріте теплом рідної домівки. Отчий поріг завжди з тими, хто не забуває своє коріння і чим може підтримує свою малу батьківщину.

Голова Національної спілки краєзнавців Олександр Реєнт написав: "Що в пам'яті малої батьківщини, тим і велика пророста". Тож спілкування на березі Дніпра проросте добрими справами не тільки на малій батьківщині.

Оксана КОРНІЙКО
Фото Ганни СКРИПКИ

Побачила світ чергова книга Михайла Сушка, в якій є гуморески, усмішки, присвяти, а ще можна прочитати і його поезії. Лірика його віршів спонукає до роздумів, до осмислення життя, як дару небесного...

МИНАЮТЬ ДНІ

Холонув сірий день у пізнє надвечір'я,
Померклі барви стрімко сутеніли,
Останній лист кружляв, вкриваючи подвір'я,
Ворони на вербі неначе заніміли.

Серпастий спав ще десь за видноколом,
А тіні вже сховались у пільмі,
Сіяв росу туман над зсиротілим полем,
А я не знав, де прихилитися мені.

Десь задиміли в хатах димарі
І каганці заблимали в фіранках,
Вже не гуляла молодь на дворі,
Забились у тепло із вечора до ранку.

А що мені? – блудити неприкаяно,
Чи, може, теж зайти на вечорниці?
Щоб знову час був марно зганий,
Чи в гуморі забутись, як не спитьсья?

А день уже схолонув до останку
І літо постаріло в сиву осінь,
І хмари вже сховали неба просинь, –
Вже хочеться засніженого ранку.

Холодний день, морозяний та ясний,
Тож хаяти погоду не спіши,
Бо кожен день прожитий є прекрасний,
Якщо тобі не черство на душі.

Я ще живу, хоч бачу вже не дуже,
На непогоду чую скрип суглобів.
Проте для мене зовсім не байдужа
Майбутня доля наших хліборобів.

Я також з них, бо вийшов із землі,
І відаю, що діється в селі.

Та знаю, ще є села, помічені Богом,
Де працювати й веселі живуть за порогом.

ПРОСТИ

Неправда те, що я тобі сказав,
Пригнічений примарою неправди,
Тоді в душі моїй сам біс скакав,
Щоб збити із пуття назавжди.
Хоч сумнів брав про роль ребра,
Та зверхність заблукалих поколінь
Пригріла черв'яка біля добра,
Глушила кращі паростки стремлінь
Покайтесь за скоєні гріхи
Чоловіками мого роду,
(Мо' й не було їх зроду,
А, може, й цілі ворохи).
Прости мені, пробач мою заблуду

Або хоч те, що можна ще простить,
А я за нас лише молитись буду,
Бо знаю, що життя – це лише мить.

ЛУГ ПОНАД СЕЙМОМ

Відцвіли понад Сеймом луги,
На покосах завмерли стоги,
Пахнуть літом, болять мозолями

Тих, хто любить цей луг,
Бо він годувальник і друг.
А влітку змагається з небом
Квітучими квітами-зорями.
Їх і сіянь не треба, –
Сіються Божими спорами.
Їх не рвіть, бо живі, як і ви,
Засинають на ніч, вдень
закохані в сонце,
Луг для них – як промінь у віконце
У інші незнані світи.

Милуйтеся і надихайтесь
нектаром, як бджоли,
Не рвіть без потреби ніколи,
Щоб і вам передчасно не йти
У пільму на небесних
гринджолах.

А луг нехай вічно цвіте,
Отруйний бур'ян не росте,
Проросте милість Божа,
Добро у серцях зло перемаже.

Михайло СУШКО,
м. Чернігів

ОТЧИЙ ПОРІГ

Шеф-редактор
Віктор ТКАЧЕНКО

Головний редактор
Леонід ГОРЛАЧ

Засновник:
ГО "Товариство
"Чернігівське земляцтво"

Газета зареєстрована Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України 06.XI.2001 р.
Реєстраційне свідоцтво: серія КВ №5594
Передплатний індекс 37630

Адреса редакції:
02002, Київ, Броварський проспект, 15,
тел. 206-87-12
Контакти: www.chz.org.ua,
e-mail: otporig@ukr.net

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

В.В. Ткаченко, Л.Н. Горlach,
В.Ф. Демченко, А.Л. Курданов,
С.М. Кудін, Н.Т. Кольцова,
Т.А. Літошко, П.І. Медвідь,
О.Ф. Орехович, Г.О. Скрипка.

За достовірність фактів,
точність імен і прізвищ
географічних та історичних реалій
відповідають автори публікацій.

Передрук тільки з відома видання.
Рукописи не рецензуються і не повертаються.

Літературний редактор Ганна Скрипка.
Комп'ютерний набір Ганна Скрипка.

Верстка, дизайн Оксана Кисленко.

Надруковано та зверстано на замовлення
ГО "Товариство "Чернігівське земляцтво"
у КП "Редакція журналу
"Дім, сад, город".
Тираж 800.